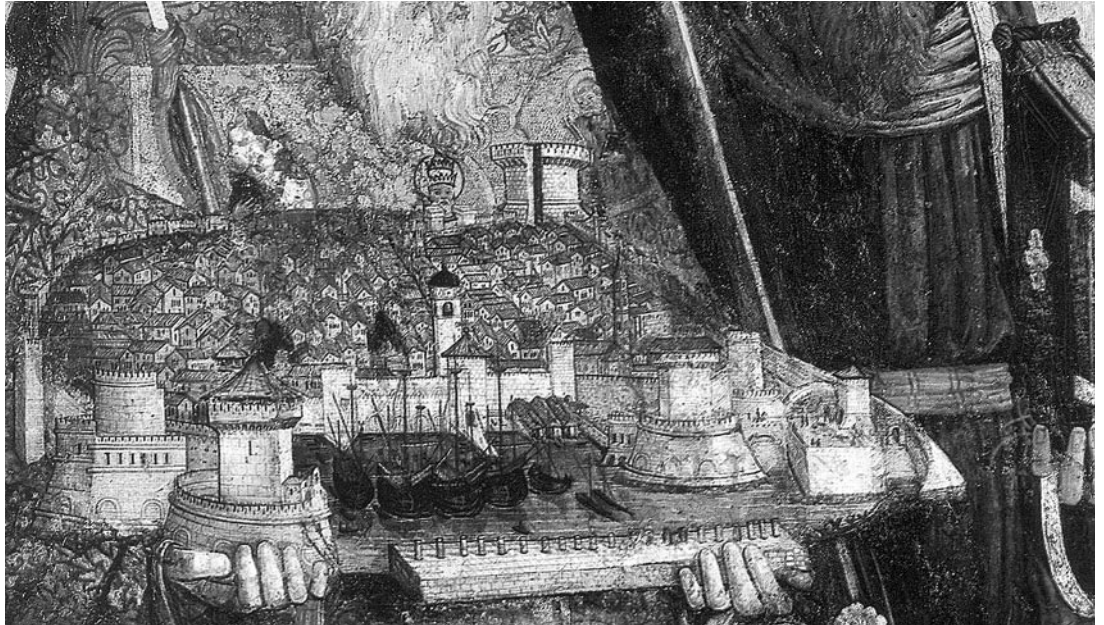

ZAKONODAVSTVO I PRAKSA U ZAŠTITI POMORSKE BAŠTINE U HRVATSKOJ

ANICA KISIĆ □ Dubrovački muzeji - Pomorski muzej, Dubrovnik

sl.1. Nikola Božidarević, Triptih iz dominikanske crkve u Dubrovniku, oko 1500., detalj s prikazom luke na ruci zaštitnika Dubrovnika sv. Vlaha

“Među pokretna kulturna dobra uvršteni su prvi put prometna i prijevozna sredstva i uređaji, među koje pripada i brod.”

“To zakonsko proširenje, barem na papiru, vrlo je bitno za pomorsku baštinu jer se do tada stari drveni brod nije tretirao kao spomenik kulture, bilo je moguće prodati ga u inozemstvo, uništiti i sl., a sada se može staviti pod zaštitu države.”

Zamoljena sam od organizatora skupa da vas upoznam sa zakonskom regulativom i mogućnostima da se sustavno štiti hrvatska pomorska baština, premda sam već nešto o tome govorila na našim skupovima, a i dr. Velimir Salamon u nekoliko prilika na skupovima European Maritime Heritage u Brestu. Šteta je što veći broj stručnjaka iz Hrvatske ne sudjeluje na ovakvim skupovima, što sam i osobno pokušala postići. To je zato što mnoge institucije, poput muzeja, zavoda za zaštitu, instituta znanosti i sl. nemaju dovoljno sredstava da financiraju putovanja i boravak svojih ljudi na ovakvim skupovima, a Ministarstvo kulture, odnosno država, u pomanjkanju novca u proračunu prisiljeno je praviti selekciju i stalno smanjivati financiranje pojedinih projekata. Meni uspijeva prisustvovati Forumu zahvaljujući Dubrovačkim muzejima i gradskoj upravi, a ne Ministarstvu kulture, i to zbog veze što ju je Pomorski muzej, uz pomoć Međunarodnog središta hrvatskih sveučilišta, uspostavio organizacijom Forum of Mediterranean Maritime Heritage u Dubrovniku 1998. i taj kontinuitet želimo zadržati radi promocije Muzeja i dubrovačke pomorske baštine. To je zasada sve što možemo postići jer za uključivanje u bilo koji veći projekt ne dobivamo potporu države ni većih sponzora.

Hrvatsko je zakonodavstvo *Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara* godine 1997. prvi put uvelo termin kulturno dobro umjesto dotadašnjeg spomenik kulture, što znatno proširuje pojam. Među pokretna kulturna dobra uvršteni su prvi put prometna i prijevozna sredstva i uređaji, među koje pripada i brod. Osim toga, uvedena je i kategorija zaštite nematerijalnih kulturnih dobara, a to su razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način, u koje pripadaju i tradicijska umijeća i obrti. Time je u zaštitu uključeno sve što interdisciplinarno pripada istraživanju tradicionalne gradnje drvenih brodova (usmena predaja, stari nazivi i sl.).

To zakonsko proširenje, barem na papiru, vrlo je bitno za pomorsku baštinu jer se do tada stari drveni brod nije tretirao kao spomenik kulture, bilo je moguće prodati ga u inozemstvo, uništiti i sl., a sada se može staviti pod zaštitu države. Osim toga, pojedine institucije imaju šansu tražiti novac za projekt prikupljanja usmene predaje od starih, još živućih brodograditelja drvenih brodova. Na temelju novoga zakona, Pomorski muzej u Dubrovniku ishodio je da se pod zaštitu države preko Republičkog zavoda za zaštitu kulturnih dobara stave dva stara broda, koja su registrirana kao pokretno kulturno dobro Republike Hrvatske. To je bracer *Roditelj*,

sagrađena 1907. koja danas služi za turističke izlete po dubrovačkoj rivijeri. Vlasnik je dobio i nešto novca za nužne popravke, a razmišljao je o tome da brod proda Talijanima. Drugi je brod također istarski tip braceri Sv. Ivan sagrađen 1878., i vjerojatno je najstariji sačuvani obalni brod na hrvatskoj obali. I on danas prevozi turiste. Danas na cijeloj hrvatskoj obali ima jedva desetak takvih sačuvanih obalnih brodova, a neki su od njih dugo prevozili pijesak.

Projekti stručnjaka za istraživanje i restauriranje starih tradicionalnih plovila na hrvatskoj obali te za izradu njihovih replika sporo se i teško realiziraju zbog nedovoljnih financijskih mogućnosti. Podmorski arheolog prof. dr. Zdenko Brusić, tada iz Arheološkog muzeja u Zadru, uspio je 1996. da se u brodogradilištu Betina napravi replika *Condure Croatiae* iz 11.-12. stoljeća. Dobro sačuvane ostatke dvaju brodova dužine 7 i 8 m s jednim jarbolom pronašao je dr. Brusić još 1966. u pjesuku luke antičkoga grada Nina (None) blizu antičkoga grada Zadra (Jadere). Nin je u 11. i 12. stoljeću bio jedno od sjedišta hrvatskih vladara, a nađeni brodovi odgovaraju opisu hrvatskog brodovlja bizantskog cara Konstantina Porfirogeneta. Brodovi su izvađeni, konzervirani i restaurirani i nalaze se u muzeju u Ninu, a replika je izrađena 1996. u povodu Papina boravka u Hrvatskoj (u Splitu), ali je vrlo teško financirati daljnje održavanje broda.

Dok stručnjaci jedva uspijevaju namaknuti nešto novca za istraživanja i zaštitu starih plovila, posljednjih se godina osjeća trend da nekoliko bogatih pojedinaca grade replike dubrovačkih galijuna i karaka koje žele upotrebljavati u turističke svrhe. Oni su needucirani i željni zarade pa kad vide da u Pomorskom muzeju ne mogu dobiti stare originalne nacрте za koje misle da postoje, već se treba poduzeti dulja istraživanja, saslušaju savjete, ali rade po svome. Njihov entuzijizam pogrešno je usmjeren i nismo još našli takvog altruista koji bi svoj novac uložio u istraživanje i do kraja poslušao struku. Danas nastojimo preko Znanstvenog vijeća za pomorstvo HAZU, Sekcije za morsku brodogradnju (koje sam članica) osnovati komisiju za istraživanje i očuvanje hrvatske brodograđevne baštine koja bi donijela pravilnik za procjenu autentičnosti tradicionalnog broda (definicija autentičnosti, stupanj autentičnosti, predmet analize, elementi koji se ocjenjuju, metodologija procjene - istraživanje izvora i povijesnih podataka, arheološki izvori, likovni izvori, materijalni i nematerijalni čimbenici, rekonstrukcija izvornog oblikovnog rješenja povijesnog broda itd.) i vrednovanje autentičnosti.

U Hrvatskoj je desetljećima bilo prilično zapostavljeno shvaćanje vrijednosti pomorske baštine, koja je dio mediteranskoga pomorskog naslijeđa. Potrebno je još vremena da šire društvo i mladi naraštaj valoriziraju njezinu izuzetnu vrijednost za Hrvatsku, na čemu mnogo više rade susjedne zemlje bivše države.

Najnužniju djelatnost muzeja financira Ministarstvo kulture ili gradske uprave, a vrlo je teško naći financijska sredstva za vlastite veće istraživačke i edukativne

projekte ili se uključiti u neke interdisciplinarnе projekte i, što je najvažnije, izaći iz vlastite ljuštore. Paradoksalno je, ali razumljivo, da je s Dubrovnikom situacija posebno zahtjevna. Cijeli je grad spomenik kulture koji zahtjeva stalnu obnovu zbog starosti, potresa i rata u posljednjih 20 godina i u čiju obnovu država stalno ulaže velike iznose. U Dubrovniku su mnoge kulturne institucije na gradskom proračunu koji se puni pretežno od turizma, a taj je proračun, primjerice, gotovo deset puta manji od proračuna koji za kulturu izdvaja grad Badhomburg u Njemačkoj, s kojim je Dubrovnik prijateljski povezan, a čije su potrebe znatno manje.

Nevladine udruge ne nailaze na gotovo nikakvo razumijevanje Ministarstva kulture, a malobrojni moćniji sponzori ne mogu potpunije podmiriti sve više različitih zahtjeva, pa ulažu u probitačnije i zvučnije projekte. Hrvatska je zemlja u tranziciji i još uvijek osjeća posljedice rata te traumatske i egzistencijalne probleme, pa je manje optimizma i volonterskog rada. To je razlog što nevladina udruga Ars Hallieutica, koja s mnogo entuzijazma i uspjeha, prvih godina uz potporu UNESCO-a, znanstveno istražuje i rekonstruira različite tradicionalne jadranske brodove i koja je uspješno predstavila nekoliko projekata, neke u suradnji s Pomorskim muzejom u Dubrovniku, te je s mnogo truda izgradila repliku gajete falkuše, danas jedva postoji.

Hrvatska je podmorska baština bogata, a zaštita zahtjevna. U podmorju istočnog dijela Jadrana danas je poznato nešto manje od 1 000 lokaliteta koji se mogu smatrati kulturnim dobrom. Tu ubrajamo lokacije brodoloma, luke, sidrišta, ostatke priobalne arhitekture i sl. od najranijeg doba, ali i ona recentnija, koja su zbog nekog razloga važna za kulturu i povijest.

Kada se lokalitet točno locira i priroda nalaza dokumentira, slijedi pravna zaštita lokacije i nalaz se u upisuje u Registar kulturnih dobara RH kao trajna pravna zaštita ili se na pet godina stavlja pod preventivnu zaštitu. To znači da su bilo koji radovi na lokalitetu mogući isključivo uz dozvolu Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture.

Ovisno o prirodi nalaza, zaštita se može provesti na dva načina:

- istraživanjem uz vađenje pokretnih nalaza
- fizičkom zaštitom lokacije postavljanjem zaštitnih željeznih kaveza, što se kao nedestruktivna metoda primjenjuje kad god je moguće. Za istraživanja i zaštitu vode zadužene su ustanove koje imaju kadrovske mogućnosti za to i dobiju sredstva, a u Hrvatskoj su to Odjel za podvodnu arheologiju Hrvatskoga restauratorskog zavoda u Zagrebu i Arheološki muzej u Zadru.

Daljnji postupak s lokalitetom može biti različit:

- ukidanje preventivne zaštite ako više ne postoji opasnost od pljačke nakon zaštitne intervencije
- stavljanje lokaliteta u funkciju ronilačkog turizma isključivo pod kontrolom
- trajna zabrana svih aktivnosti na lokalitetu osim istraživanja.

“U Hrvatskoj je desetljećima bilo prilično zapostavljeno shvaćanje vrijednosti pomorske baštine, koja je dio mediteranskoga pomorskog naslijeđa. Potrebno je još vremena da šire društvo i mladi naraštaj valoriziraju njezinu izuzetnu vrijednost za Hrvatsku, na čemu mnogo više rade susjedne zemlje bivše države.”

Muzeji i zbirke vezane uz pomorsku baštinu:

Hrvatski pomorski muzej Split

Adresa: Glagoljaška 18 (Tvrđava Gripe), 21000 Split
url: <http://www.hpms.hr>

Godina osnutka: .

Ravnatelj: Stjepan Lozo

Muzejske zbirke:

- Zbirka brodske opreme i sredstava; voditelj: Bojan Pešl
- Zbirka likovnih radova; voditelj: Bojan Pešl
- Zbirka maketa; voditelj: Bojan Pešl
- Zbirka navigacijske opreme i sredstava; voditelj: mr. sc. Gordana Tudor
- Zbirka odličja, medalja i plaketa; voditelj: mr. sc. Gordana Tudor
- Zbirka odora, nošnji i opreme; voditelj: mr. sc. Gordana Tudor
- Zbirka oružja i oružanih sredstava; voditelj: Stjepan Lozo
- Zbirka plovila; voditelj: Stjepan Lozo
- Zbirka podmorskih nalaza; voditelj: Bojan Pešl
- Zbirka pomorskih karata i zemljovidâ; voditelj: mr. sc. Gordana Tudor
- Zbirka zastava i signalnih zastava; voditelj: mr. sc. Gordana Tudor

Pomorski i povijesni muzej hrvatskog Primorja

Adresa: Muzejski trg 1, 51000

Rijeka

url: <http://www.ppmhp.hr>

Godina osnutka: .

Ravnatelj: Margita Cvjetinović-Starac

Odjel za povijest pomorstva muzejske zbirke:

- Zbirka brodskih dnevnika i isprava; voditelj: Nikša Mendeš
- Zbirka Croatia Line; voditelj: Nikša Mendeš
- Zbirka fotografija i razglednica; voditelj: Nikša Mendeš
- Zbirka Luppis i Sinčić; voditelj: Nikša Mendeš
- Zbirka maketa i modela jedrenjaka i parobroda; voditelj: Nikša Mendeš
- Zbirka navigacijskih instrumenata i brodske opreme; voditelj: Nikša Mendeš

- Zbirka pomorskih i zemljopisnih karata; voditelj: Nikša Mendeš
- Zbirka slika, litografija, crteža i nacрта; voditelj: Nikša Mendeš
- Zbirka varia; voditelj: Nikša Mendeš

Dubrovački muzeji - Pomorski muzej

Adresa: Tvrđava sv. Ivana, 20000 Dubrovnik
url: <http://www.mdc.hr/dubrovnik>
Godina osnutka: .
Ravnatelj Dubrovačkih muzeja: Mišo Đuraš
Voditeljica Pomorskog muzeja: mr. sc. Anica Kisić
Muzejska zbirka:
□ Pomorska zbirka;
voditelj: Đivo Bašić

Pomorski muzej Orebić

Adresa: Trg Mimbelli b.b., 20250 Orebić
Godina osnutka: .
Voditelj: Vesna Suhor
Muzejska zbirka:
□ Pomorska; voditelj: Vesna Suhor

Povijesni muzej Istre - Museo storico dell' Istria

Adresa: Gradinski uspon , Pula
url: <http://www.pmi.hr>
Godina osnutka: .
Ravnatelj: dr. sc. Davor Mandić
Muzejska zbirka:
□ Zbirka pomorstva i brodogradnje;
voditelj: Katarina Pocić

Gradski muzej Korčula

Adresa: Trg Sv. Marka b.b., 20260 Korčula
Godina osnutka: .
Ravnatelj: Marija Kraljević
Muzejska zbirka:
□ Pomorska zbirka;
voditelj: Marija Kraljević

Centar za kulturu Starog Grada

Adresa: Ulica braće Biankini 2, Stari G rad
Godina osnutka: .
Ravnatelj: Aldo Čavić
Muzejska zbirka:
□ Pomorska zbirka;
voditelj: Aldo Čavić

Zavičajni muzej Biograd na moru

Adresa: Krešimirova obala , 23210 Biograd na moru
Godina osnutka: .
Ravnatelj: Gorka Božulić
Muzejska zbirka:
□ Teret potopljenog broda iz 16. st.

Ribarski muzej Vrboska

Adresa: Riva, Vrboska
Godina osnutka: .
Muzejska zbirka:
□ Zbirka ribarstva

Ribarska zbirka

Adresa: Riva sv. Mikule , Komiža
Godina osnutka: .
Muzejska zbirka
□ Ribarska zbirka

Preuzeto s: Pronadi muzej!
www.mdc.hr

Stanje na lokalitetima i aktivnosti u vezi s njima, odnosno preventivnu zaštitu na terenu provode pomorska policija, lučka kapetanija i inspekcijaska služba Ministarstva kulture.

Svi ti postupci regulirani su u *Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, a pristup podvodnom kulturnom dobru detaljnije regulira *Pravilnik o uvjetima za obavljanje arheološkog istraživanja spomenika kulture na morskome dnu ili morskome podzemlju unutarnjih morskih voda i teritorijalnog mora Republike Hrvatske*.

Kako je ronjenje vezano za spomeničku baštinu pod vodom, postoji i nekoliko propisa vezanih uz tu problematiku, a odnose se na kulturnu baštinu pod vodom, a u djelokrugu su Ministarstva pomorstva, prometa i veza.

Napomena: Tekst donosi izlaganje autorice Anice Kisić na *X Forum de Patrimonio Maritimo del Mediterraneo*, AMMM - Association of Mediterranean Maritime Museums, Barcelona, 26.- 28. rujna 2004.

LEGISLATION AND PRACTICE THE PROTECTION OF THE MARITIME HERITAGE IN CROATIA

The term cultural assets was introduced in Croatian legislation for the first time in 1997 in the *Act on the Protection and Preservation of Cultural Goods*, broadening the meaning of the previously used term cultural monuments. Amongst moveable cultural goods traffic and transport resources and equipment were added which also includes boats. Furthermore, a new category was introduced for the protection of non-material cultural goods which are various forms and phenomena of spiritual creativity that are transferred from one generation to another or other methods and also include traditional skills and crafts. This category allows for the inclusion of everything that in interdisciplinary terms can be covered by the exploration of traditional wooden shipbuilding (oral transmission, old names, etc.)

This legal amendment, at least on paper, is quite significant for maritime heritage because up until that point, a wooden boat was not regarded as a cultural good. It was possible to sell it or destroy it but now it is protected by the State. Furthermore, individual institutions have the opportunity to demand funds for the activity of collecting oral transmissions from old shipbuilders of wooden boats. On the basis of the new law, the Maritime Museum in Dubrovnik succeeded in having two old boats placed under the protection of the State through the Institute for the Protection of Cultural Goods. They were registered as mobile cultural goods of the Republic of Croatia. The meaning of the value of maritime heritage which is a part of the Mediterranean maritime inheritance has been neglected in Croatia for decades. More time is still needed for the society at large and the younger generation to assess its extraordinary value for Croatia. In the off-shore zone of the Eastern Adriatic, there are just under 1000 known sites that can be considered cultural goods. This includes shipwrecks, harbours, anchorages, remains of coastal architecture, etc. from the earliest period as well as more recent objects which are significant for culture and history. The status of the sites and the activities surrounding them, as well as prevention in the field is carried out by the maritime police, the harbour master's office and the inspection service of the Ministry of Culture.